

XҒТАР 02.11.21

Ынтымақтастық философиясы: философиялық мәдени дипломатияның алғышарттары

Гүлхан Б. Нұрадин^{1*}, Динара Д. Омирзакова²

М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Тараз, Қазақстан

*Корреспонденция үшін автор:

^{1*}gnuradin@mail.ru

²dinao-80@mail.ru

¹<https://orcid.org/0000-0003-4067-9831>

²<https://orcid.org/0000-0002-4715-8434>

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-7255-2023-143-2-216-233>

Аңдатпа. *Адамдар әрқашан тек адамдар үшін маңызды. Адамзат қоғам құрғаннан бері дамып келе жатқан «қарым-қатынас», «ынтымақтастық» сияқты тәжірибелер тым ескі болғанымен, мәдениетаралық қатынастар арқылы бүкіл әлемде бейбітшілік пен тұрақтылықты құруға және сақтауға бағытталған «мәдени дипломатия» сияқты ұғым жаңа ғылымның негізін құрайды.*

Жаңа ғылым жаңа зерттеулерді, механизмдерді және жаңа жолдарды қарастырса, ұсынылған мақалада философия мен мәдени дипломатияны байланыстыратын бірқатар іргелі жолдар қарастырылады. Мұндай қадам пәнаралық рефлексия, зерттеу және тәжірибе үшін қажет болуы мүмкін. Өйткені, егер философия әр ғылымның теориялық көзқарасын қамтамасыз ету үшін қажет болса, рационалды ойлау оның нақты бөлігінің шығу тегін, себептерін, мақсаттарын, сипаттамаларын, әдістерін, ғылыми сөздік қорын, әртүрлі салаларын нақтылауға және анықтауға тырысады.

Философия бүкіл әлемде қолданылатын ғылым болғандықтан, халықаралық тәжірибе алмасуға күш салу тиімді зерттеу саласын құра алады. Мәдени дипломатия «мәдениет философиясы», «саяси философия» және «философиялық антропология» сияқты философияның бірқатар салаларына ортақ, сондықтан зерттеу саласы жаңа философиялық ойлар мен көптеген құнды идеялар тұрғысынан дамуға ашық.

Мақала авторлары мәдениетаралық және ішкі қатынастарды тұрақты және үздіксіз диалог пен алмасу арқылы нығайтуға және қолдауға болады деп санайды, бұл өз кезегінде халықтар мен қауымдастықтар арасындағы түсіністік пен сенімді нығайтуға, түсініспеушіліктің алдын алуға, қарым-қатынас пен ынтымақтастықты жақсартуға және әлеуметтік-мәдени қақтығыстар мен даулардың ықтималдығын азайтуға көмектеседі.

Түйін сөздер: *мәдени дипломатия; халықаралық қарым-қатынас; жұмсақ күш; мәдени ынтымақтастық; әлеуметтік ынтымақтастық; механикалық ынтымақтастық; органикалық ынтымақтастық.*

Received 12.12.2022. Revised 15.02.2023. Accepted 15.03.2023. Available online 30.06.2023.

For citation:

Nuradin G.B., Omirzakova D.D. Philosophy of cooperation: prerequisites for philosophical cultural diplomacy // Bulletin of the L.N. Gumilyov ENU. Historical sciences. Philosophy. Religion Series. 2023. – Vol. 143. – № 2. – P. 216-233. DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-7255-2023-143-2-216-233>.

Для цитирования:

Нұрадин Г.Б., Омирзакова Д.Д. Философия сотрудничества: предпосылки философской культурной дипломатии // Вестник ЕНУ им. Л. Гумилева Серия Исторические науки. Философия. Религиоведение. – 2023. – Т. 143. – № 2. – С. 216-233. DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-7255-2023-143-2-216-233>.

Кіріспе

Жаһанданған әлемдегі жер шарында күн өткен сайын адамдар қарым-қатынас түрлері мен жылдамдығының жиілеуіне, халықтардың өзара интеграциялануына, қауымдастықтар мен ұйымдардың көбеюіне, саяхаттауға, ақпарат алмасудың мәселе еместігіне бой үйретті. Адамзат аталғандарға тәуелділік артып келе жатқанын да түсінеді. Нәтижелі мәдениетаралық өзара іс-қимылдар мен әрекеттер ХХІ ғасырдағы халықаралық қатынастардың маңызды міндеті бола алады. Мәдени дипломатия көбіне қоғамдық құрамдас бөліктердің бірі ретінде ғана қарастырылады және әлі де зерттеуді қажет етеді, ал философиялық мәдени дипломатия тым тың тақырып. Бүтін бір мемлекеттің имиджін және оның өзге елдермен жақсы қарым-қатынас түзуін қамтамасыз ететін мәдени дипломатия ізгілік пен даналық жолымен жүретін философиямен шендесе дамуы орынды. Әрбір дипломатиялық іс-әрекет мемлекеттің ішкі құрылысына ықпал етуі мүмкін. Осындай іргелі себептер мәдени дипломатия институтының (ICD) 1999 жылы Америка Құрама Штаттарында, ал 2004 жылы Берлинде еуропалық филиалының ашылуына өз ықпалын тигізді. Институттың идеологиялық негізі философиялық сипаттамада болды. Түрлі форумдар мен жиындар ұйымдастырып іргелі мәселелерді талқылайтын мәдени дипломатия институтының 2017 жылғы Берлинде өткен симпозиумы «Философиялық мәдени дипломатия» деген атауға ие болған. Симпозиум мақсаты – терең және тиімді ойлану, сонымен бірге, адамзат қоғамында мәдени алмасуды жүзеге асыру тәсілдерін қарастыру. Осы мақсат аясында симпозиум мәдениетті жүзеге асырудың балама тәсілдерін зерттеуге және көрсетуге тырысты (ICD USA, 2023).

Адамзат тарихындағы ерекше сипатқа ие ХХІ ғасыр басталу кезінен бастап әлем халықтары арасындағы халықаралық саясат пен өмірдің басқа өзге де субъектілеріне ықпал етудің өзгеше ұсыныстары мен әдістерін қайта қарауға аса назар аударды. Мемлекеттік, қоғамдық және қоғамдық

мүдделер арасындағы қарым-қатынастың мәдени ерекшеліктерін екішелеп, мәдени дипломатиялық мүдделер мен талаптарды ұсыну мен ілгерілетудің негізінде жатқан халықаралық қатынастар туралы білім беру, мәдени және діни іс-шаралар ұйымдастыру, ең бастысы оны философиялық ақыл-оймен шендестіре дамыту барған сайын маңызды орынға ие болуда.

Философияны зерттеудің өзі ежелгі дәуірден бастап күні бүгінге дейін әлемнің сан алуан мәдени ортасына жататын әртүрлі ойшылдардан шыққан ұғымдар мен әдістермен танысуды, оларды түсінуді және әр ғалымның мәдени ықпал ету сүзгісі арқылы сыни көзқарасты қамтыды. Қазіргі таңда философия адамзат тарихының ең маңызды және ең үлкен кешенін құрайды. Сондықтан ол мәдени дипломатияның принциптері мен мақсаттарына сәйкес ойлау тәсілін дамытуда.

Философия тәуелсіз мәселелерді ұтымды дамыта отырып әр адамның ойлау еркіндігін, өзіндік табиғи ерекшелігін және шығармашылығын ынталандырады. Ол сыни ойлауды, рационалды дәлелдерді ауызша және жазбаша түрде нақты және құрылымды білдіруді дамытады. Сонымен қатар, философия әртүрлі теорияларды зерттеу арқылы әртүрлі көзқарастарды терең түсінуге тәрбиелейді. Осылайша, ол басқанығындау қабілетін, әртүрлі пікірлерді құрметтеуді және сындарлы диалогты жүзеге асыру үшін ынтымақтастыққа деген көзқарасты қамтиды. Табысты философиялық қызмет үшін дәлдік, егжей-тегжейге қатаң назар аудару, аналитикалық қабілеттер және барлық позициялар арасындағы түбегейлі айырмашылықтарды ескермейтін кеңірек, синтетикалық шолу қабілеттері қажет. Мұндай қабілеттер әлем халықтарының қалыпты қарым қатынасын нығайту мақсатында «жұмсақ күш» атауына ие болды. Халықтар арасындағы қарым қатынасты нығайту мен күшейтуге өте үлкен күш жұмсалады. Әдетте «күш» мықтылықты, қуатпен тегеурінді білідіреді, алайда халықтар арасындағы көрінбейтін нәзік жіпті сақтау және нығайту үшін ол күш өзге «жұмсақ» диалектикалық сипатта қолданылады. Сондықтан философия мәдени дипломатия үшін ерекше білім

ретінде қызмет ете алады. Философия мен мәдени дипломатия арасындағы ерекше көзқарас тақырып өзектілігін көрсетіп ғана қоймай оның теориялық және практикалық бағытта да даму мүмкіндігіне үлкен қызығушылық тудырды.

Зерттеу материалдары мен әдістері

Шартты түрде ғылыми аренада жуырда пайда болған «халықаралық қатынастар» саласының басты ұғымдарының бірі «дипломатияны» мәдени қатынастар жүйесінде философиялық тұрғыдан қарастыру қазіргі дәуірдегі мәдениет пен қоғамның алдында тұрған негізгі мәселелерді талдауға және түсіндіруге бағытталған компоненттерден тұрады. «Ынтымақтастық» сөзі философиялық айналымда қолданыста болғанымен «ынтымақтастық философиясы» тұрғысынан қолданыс аясы тар. Осы себептен мақала философиялық мәдени дипломатияның әртүрлі және өзекті мысалдарын ұсынатын академиялық ақпараттық ресурсын ұсына отырып, аталмыш салаға қол жетімділікті кеңейтіп, оның дамуына ықпал ете алады.

Зерттеу аясының тың тақырып екенін назарға ала отырып мақалада теориялық әдістер негізгі рөл атқарды. Зерттеу тақырыбы бойынша философиялық, тарихи және мәдени әдебиеттерді зерттеу және талдау, халықаралық қатынастардағы ынтымақтастық философиясын айшықтайтын «жұмсақ күш» проблемасының ерекшеліктерін талдау, зерттелетін мәселе бойынша теориялық материалды жалпылау, мәдени дипломатия құбылысын теориялық түсіну тәсілдерін салыстыру әдісі, осы мәселені зерттеуді салыстыру және жүйелеу; диагностикалық, яғни ғалымдардың жұмысын, ғылыми зерттеу нәтижелерін зерттеу, эмпирикалық фактілерді жинау және топтастыру.

Талқылау

Ынтымақтастық философиясы – жер шарын мекендеген әлем халықтарының

бірлік пен тұстатықта тұруының тиімді және бейбіт құралы. Ынтымақтастық философиясы негізіне халықтар арасындағы тығыз байланыс, жақсы түсіністік, терең қарым-қатынас, өзара тиімді мәмілелер, мәдениеттер арасындағы кеңейтілген тұрақты диалог. Ынтымақтастық философиясының өзегі және аналитикалық негізі – мәдени дипломатия.

Мәдени дипломатия бүгінгі күні «жұмсақ күш» деген ерекше феноменге ие болып стратегиялық байланыстар, институтционалдық негіздер, қоғамдық көзқарастар, мәдени менеджмент, ұлттық брендинг, ынтымақтастыққа негізделген саясат т.б. бірқатар қызметтерді тоғыстырып мемлекеттердің әлем сахнасында өз бедерін жоғалтпауына ықпал етіп отыр. Алайда бұл қызметтің де тамыры тереңде, тарихы әріде жатыр. Осы тұста Қалас Жамаловтың «Әлемдік өркениет іздері: ежелгі шығыс» атты еңбегінде Амарн дәуірінің тағы бір құнды ескерткіші – дипломатиялық мұрағат деген мәміле жасай отырып, Амарндық жазба деректердің таралу аймағы өте кең, ол Вавилон мен Ассирияны, Митан және Хеттер патшалығын, Кипр аралын және Сирия-Палестина князьдықтарын қамтиды. Деректер патшалықтар арасындағы әулеттік некелер, әскери-дипломатиялық одақтар жөніндегі келіссөздер, халықаралық саудамен байланысты құқық сұрақтарының шешімі жайлы сыр шертеді (мысалы, Мысырда қайтыс болған кипрлік саудагердің артында қалған дүниесі кімге тиесілі деген сынды) (Жамалов, 2015: 53-54) – деген мәлімет береді.

Философия тарихындағы Николло Макиавелли, Френсис Бэкон, Готфрид Вильгельм Лейбниц сынды аса ірі философтар да дипломатиялық істермен кәсіби түрде айналысқан. «Философия» оқу құралының авторы Серік Мырзалы «Қоғамтану, саясат, дипломатия т.с.с. салаларда софистика мен эклектика – жиі кездесетін құбылыстар» (Мырзалы, 2017: 466) деген көзқарасын білдірген. Қазақ тарихында «Ресеймен достық қатынастардың негізін қалаған да, Қытай және Орта Азия мемлекеттерімен дипломатиялық қарым қатынастардың

негізгі қағидатын бекіткен де Абылай хан болды» (Ұжымдық монография, 2020: 305) немесе «Тіпті, қазақ хандығы қалыптасқаннан кейін де қазақтар өздерін мұсылман санағанымен, исламның бес парызын орындауді міндетті деп санамады. Өзбек хан дінді таратуда күш қолданумен қатар, дипломатиялық жолды да пайдаланды. Ал уағызшылар ретінде арабтарды емес, Қожа Ахмет Яссауидің шәкірттерінен болған сопыларды қолданды» (Жанабаева, 2016: 112) деген сынды нақты мәліметтер берілген. А.Р. Әліпбаевтың «Дипломатия тарихы» атты дәрістер жинағының «Қазақ хандығының дипломатиясы» атты 12-ші дәрісінде қазақ дипломатиясының тарихи жолы жазылған. Онда автор қазақ дипломатиясы туралы негізгі мәліметтерді «Таурих-и гузида-ий Нусратнама», «Тарихи – Рашиди», «Шайбанинама» (Әліпбаев, 2013: 92-93) сынды еңбектер арқылы мәлім екенін алға тартады.

Адамдар әу бастан ақ бірге тұруды, бір жерге шоғырлана өмір сүруді, жұптасу мен топтасуды дұрыс деп шешті және оның бұл шешімінің дұрыстығы бүгінгі күнгі жер шарындағы адамдардың көпшілігі әлем құрып, ел, халық, мемлекет болып барлық жерлерге қоныстануы. Алты құрлықта түр-түсі, әдет-ғұрпы, салт-санасы, тілі мен ділі, жалпы мәдени өмірі бір-бірінен аса ерекшеленетін көптеген халықтар мекендейді. Олардың дене бітімінің ұқсастығы ортақ болғанымен олардың өркениеті күрт ажыратылады. Бір қарағанда азиятық, африкалық, американдық, үнді адамының дене бітімдеріндегі тұрлаулы айырықшылықтарға қарап нәсілдік шығу тегі мәдени өмірді анықтайды деп шешім қабылдауға болады, алайда олардың өзіндік ерекше өмір салты аталмыш мәдени өмірден әлдеқайда тартымды. Әрбір өнертабысшының өзіндік бояуы бар ерекше өнертабысы сынды әрқайсысының өзіндік әдет-ғұрыптары мен нанымдары бар болғанына қарамастан континенталды мәдени қатынастар жүйесі бір-бірімен тығыз байланысты.

«Мәдени дипломатия» термині 1930 жылдары пайда болды және оны американдық зерттеуші Ф.Баргхорн

ғылыми айналымға енгізді. Оның анықтамасы бойынша, мәдени дипломатия – «мәдени материалдар мен кадрларды насихаттау мақсатында манипуляциялау» (Barghoorn, 1960) деп берілген. Кейін бұл терминнің біздің жағдайымызда өзге сипатқа ие болуын отандық ғалым К.Ш. Төлеуова өзінің «Мәдени дипломатия мемлекеттің «жұмсақ күші» ретінде» атты ғылыми мақаласында былай баяндайды: «1920–1930 жылдары КСРО басшылығының саясаты мемлекеттің Батыстағы жағымды имиджін қалыптастыруға бағытталған болатын. Сыртқы саяси мақсаттарына қол жеткізу үшін кеңестік басшылық мәдени дипломатия әдістерін де қолданды. Мәдени дипломатия тұжырымдамасының табиғаты екі жақты: дипломатия ұғымының өзі қатаң және нақты шектерді талап ететін болса, мәдениет бұл ұғымға қандай да бір шығармашылық реңк әкеліп, мәдени дипломатияны сыртқы саясаттың өзіндік арнаулы құралына айналдырды» (Төлеуова, 2017: 50). Ғалымның бұл талдамасынан философиялық маңыздылық пен ымыраластық болмысының мәнін аңғаруға болады. Осы себептен де болар батыста мәдени дипломатияны мемлекеттің «жұмсақ күші» деп атайды. «Жұмсақ күш» тұжырымдама авторы ретінде американдық саясаттанушы Дж.Най мырза саналады. Бұл ХХІ ғасырдағы жаһандану процестерінің нәтижесінде мемлекеттердің әлемдік саяси ықпалын күшейту құралы іспеттес халықаралық қатынастардың жаңа полицентрлік жүйесін қалыптастыру жағдайында әскери-саяси күш және экономикалық ресурстармен қатар жүретін мемлекеттің «жұмсақ күші» тұжырымдамасы ретінде қарастырылды.

Ол өзінің тұжырымдамасына үш негізгі компонентті енгізді:

1. Мемлекеттік құндылықтар жүйесінің тартымдылығы;
2. Мемлекеттік мәдениеттің тартымдылығы;
3. Мемлекеттің сыртқы саясаттың әскери емес тетіктерінің тиімділігі (Nye, 2003: 17). Дж. Най пікіріне жүгіне отырып батыстық көзқарас бойынша мәдени дипломатия дегеніміз қоғамдық дипломатия, яғни белгілі бір мемлекетті мекендейтін халықтар, қала

берді көпполярлы әлемдегі барлық ұлттар мен ұлыстар арасында толерантты қарым-қатынас құрып, олардың өнер туындылары, әдеби мұралары мен мәдениеттің басқа да компоненттерін құрметтеу, мемлекетаралық қатынастарды нығайту, әлеуметтік-мәдени ынтымақтастықты арттыру, мемлекеттің ұлттық мүдделерін ілгерілету және оның ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету деп тұжырымдауға болады. Осы тұста Дж. Най мырзаның мемлекет күшін екі түрге бөліп қарастырғанын айта кеткен дұрыс болары анық.

Біріншісі, «қатты күш» («hard power») – әскери, қатал режимде орындалады. Бір мемлекеттің екінші мемлекетке деген үстемдігін, қысқа мерзімдегі тікелей ықпалын білдіреді. Екіншісі, «жұмсақ күш» («soft power») – әлемдік саясаттың өзгермелі сипатына жауап береді, ұзақ мерзімге және жанама әсерді білдіреді (Радиков, 2012: 19). Алайда кейбір әдебиеттерде Дж.Найдың «ақылды күш» («smart power») – есеппен, ақырын орындалатын экономикалық күш деген үшінші атауы да кездесіп қалады. Дегенмен «жұмсақ күш» атауы 2004 жылдан бері қарай көпполярлы әлемнің сыртқы және ішкі саясатының мәдени дипломатиялық қағидасы ретінде ғылыми айналымға еніп кетті. Осы тұста «бірполярлы мемлекет» құру саясатының дұрыс емес екендігі әлем алдында өзінен-өзі айқындала бастады. Әлем «көпполярлы мемлекет» болу арқылы бейбітшілік принциптерін бекітеді. Жаһандық сын-қатерлер мен қауіптер, соның ішінде халықаралық терроризм, аймақтық қақтығыстар, есірткі трафигі, заңсыз көші-қон сынды толып жатқан әлемдік мәселелердің барлығы дерлік өркениеттің дұрыс өрбімеуі, ондағы қателіктер мен ақаулар болып табылады.

Ресейлік ғалым И.В. Радиков «жұмсақ күш» бейнесін қалыптастыру мақсатын көздеген мемлекеттің халықтық имиджін жақсартуға бағытталған ақпараттық, діни және насихаттық сипаттағы түрлі басымдықпен жүргізілетін іс-шараларын «жасанды» жол ретінде қарастыра келе «жұмсақ күштің» бейнесін қалыптастыратын үш негізгі бағытты көрсетеді. Оның біріншісі қоғамдық

дипломатия болса, екіншісі мемлекеттік, яғни қалыптасқан дәстүрлі дипломатия, ал үшіншісі болса шет елдердің дамуына көмек көрсету бағдарламалары мен гуманитарлық көмек көрсету (Радиков, 2012: 21) бағыттары болып табылады. И.В. Радиков көрсеткен жолдардың тұрмыстағы көрінісі айқын. Ел ішінде түрлі әлеуметтік мәселелер көтеріліп қоғамдық резонанс туындаған шақтарда қоғамның рөлі мен орны анық байқалады. Кейбір жағдайларда мемлекеттік дипломатиядан гөрі қоғамдық дипломатия тез әрі ұтымды нәтижеге қол жеткізеді. Әрбір бай мемлекет кедей мемлекеттердің есебінен баюда, сондықтан олар өз өтемдерін өтегісі келеді, кедей мемлекеттердің алдында өздерін қарыздар сезінеді, оны сыпайы, ресми атаумен «гуманитарлық көмек» деп атайды. Норвегиялық экономист Э.С.Райнерт «Бай елдер қалай бай болды және кедей елдер неге кедей болып қалады» (Райнерт, 2011) атты экономистер мен саясаткерлер арасындағы танымал еңбегінде байлық пен кедейліктің ара жігін ажыратуға тырысады. Ол бай елдердің еркін сауда арқылы емес, үкіметтің араласуы, протекционизм және стратегиялық инвестициялардың үйлесімі арқылы бай болғанын ашып көрсетеді және түсінікті тілде баяндайды. «Адамзат кедейлік үшін аса ірі құн төлейді. Сәбилер мен балалар өлімінен, алдын алуға болатын аурулардан, азаматтық соғыстар мен ресурстардың жетіспеушілігінен туындаған қақтығыстар және жалпы түрлі жағдайларға байланысты жоғалған өмір жылдары адамдарға азап пен қайғы-қасірет әкеледі» (Райнерт, 2011: 18).

Э.С. Райнерт аталмыш кітабында атақты француз философ-ағартушы Вольтердің «Кандид, или оптимизм» атты романындағы бас кейіпкер Кандид пен оның метафизикалық-теологиялық-космология мұғалімі, профессор Пангlostы мысалыға ала отырып қазіргі заманғы саяси жағдаяттарды өткір сынайды. Романда бас кейіпкер жас, әрі арманшыл Кандид өз ұстазы профессор Пангlostың «барлық мүмкін әлемдердің ең жақсысы» дейтін ұстанымына иланып сол кермет әлемді тануға үйінен жыраққа кетеді. Алайда ол ең жақсы әлемнің орнына ығыры шыққан

кедейлік, ұры-қары, тонаушылық, күш көрсетуші әскерлер, діни қудалау, жер сілкінісі, кеме апаттары тағысын тағы толып жатқан келеңсіз жайттарға куә болады. Оның үстіне сүйікті қалыңдығы сүйкімді Кунегундені сарбаздар зорлап, ішін пышақ салып ақтарып тастайды да Кандидтің өзін құлдыққа сатып жібереді. Осы сәтте осы әлемді үнемі «барлық мүмкін әлемдердің ең жақсысы» деген ұстанымынан танбайтын, дәл осылай қайталай беруден еш жалықпайтын ұстазы профессор Панглюсқа Кандид «барлық мүмкін әлемдердің ең жақсысы осы болса басқалары қандай екен?» деген сауал қояды. Мұндай оқиғаны баяндау арқылы Вольтер сыртқы күштерге, яғни провиденцияға, сенімге, құдайларға, нарыққа санасыздықпен, соқыр сезімге ие, әрекетсіз, оптимистік детерминизмге шабуыл жасайды. Профессор Панглюсты кейіпкерлеген Еуропаның түкке тұрғысыз, сенімділіктен жұрдай, құбыжық оптимизімінен Кандид сомдаған аңғал халықты ақыл-ой құлдығынан босату әрекеті болды. Бүгінгі күнгі Панглюстың экономикалық теориясы жоғарыдан төменге қарай – ерікті түрде таңдалғандарға негізделген, басқарушы теориялық сипатқа ие, ал шын мәнінде ол керісінше, төменнен жоғарыға қарай – экономикалық дамуға жиі немқұрайлы қарайтын шындықты бақылау негізінде құрылуы тиіс. Жан бағу, отбасын асыру, жақсы өмір сүруге тырысу мақсатында қаншама адамдар иммигрант ретінде бай елдерге ағылуда. Олар өз ойлағандарына жеткеннен гөрі аждаһаның аузында жұтылып кетіп жатыр. Дегенмен адамзат ақыл-ойы дамып, өркениеттіліктің өресіне жеткен сәтте профессор Панглюс сендірген «барлық мүмкін әлемдердің ең жақсысы» ұстанымын шындыққа айналдырудың бірден-бір дара жолы мәдени қатынастар жүйесін жақсарту, ымыраластық, татулық және келісімге келу, бір сөзбен қайырғанда мәдени дипломатия және ынтымақтастық философиясы екеніне сенуге болады.

«Мәдени дипломатия» саласының тұжырымдамалық аппараты тым күрделі. Мәдениет – бұл «жоғары» (әдебиет, өнер, білім) және бұқаралық мәдениетті қамтитын қоғам үшін маңызды мағынаға

ие құндылықтар жиынтығы. Мәдени дипломатияны іске асыру процесінде мемлекеттік басқармалар дәл осы аталғандарды өзге шетелдік аудиторияға көрсетуге тырысады. Мәдени дипломатия – бұл қоғамдық дипломатияның негізгі құрамдас бөлігі, ол халықаралық қоғамды ақпараттандыру, қолдау, дамыту, білім беру және мәдениет саласындағы басқа да халықтармен байланыс жасау арқылы өзге елдерге тартымдылық бейнесін жасау. Қоғамдық дипломатияны ұстанушылар мемлекеттік құрылымдар және физикалық тұлғалар (кәсіби дипломаттар), сондай-ақ үкіметтік емес және белгілі бір коммерциялық ұйымдар. Өзара тәуелді әлемнің жаһандануы жағдайында, бұқаралық коммуникация технологияларының таралуы әр түрлі елдерден келген адамдардың қарым-қатынасын жеңілдетеді, осылайша мәдени дипломатия халықаралық қатынастарды қамтамасыз етудің ерекше маңызды аспектісі болып табылады. Оның негізі бейбітшілік пен тұрақтылық. Осыған байланысты қазіргі уақытта барлық ірі мемлекеттер мәдени дипломатияны өздерінің сыртқы саясатына қосуға тырысады, стратегиялар жоспарлар құрып оны ұтымды пайдалануды көздейді (Цвык, 2018: 136-137).

Мәдени дипломатия атауымен өнер, (театр, кино, музыка, би, кескіндеме, мүсін т.б.), көрмелер (халықаралық, ЭКСПО көрмелері), ғылым (білім беру бағдарламалары, академиялық ұтқырлық және ғылыми алмасу бағдарламалары, гранттық қаржыландыруға ие жобалар, Нобель сынды конкурстар мен премиялар, степендиялар т.б.), спорт (әлемдік турнирлер, қыстық, жаздық, пара олимпиадалар, чемпионаттар т.б.), тіл (әдебиет, шетелде кітапханалар құру және аса танымал шығармаларды шет тілдеріне аудару, жаңалықтар мен мәдени бағдарламаларды шетелге тарату т.б.), музыка мен кино (Грэмми, Music Awards, Оскар, Каан фестивалі т.б.), дін (дінаралық диалог бастамалары, симпозиум т.б.), арулар немесе сән байқауы (әлем аруы, ғалам аруы, подиум, жоғары сән кутюрье т.б.), экономика мен саясат (конференция,

форум, дөңгелек үстел, галстуксыз кездесулер, салтанатты жиындар т.б.) жатқызуға болады. Түптеп келгенде мұның бәрі осындай әртүрлі мүмкіндіктер арқылы адамдар арасында ұзақ мерзімді мәдени қатынас жүйелерін орнату міндетіне кіреді. Жыл сайынғы үздіксіз болатын іс-шаралар мен қомақты сыйақылар, оның ар жағындағы әлемдік деңгейдегі танымал болу мүмкіндіктері адамдарды үнемі қызықтырады, сәйкесінше оны ұйымдастырушы елдер мен ұйымдар тартымдылығын қалыптастырады. Осылайша мәдени қаатынастар жүйесі мемлекеттің жария дипломатиясының тиімді құралына айналу және сол елдің имидждік болмысына үлес қосу тетігіне айналады.

«Мәдени дипломатия» халықаралық қатынастарға, дипломатияға және трансшекаралық байланыстарға қатысты көптеген тектіктерді толықтай сипаттай алады. Мәдени дипломатия термині бастапқыда мәдениетті дипломатиялық мақсатта пайдалану ретінде анықталғанымен қазіргі кезде дәстүрлі дипломатиялық тарихтан асып түсетін қолданушыларды, ұйымдарды, мәселелерді, бағыттар мен институттарды қамтитын ірі тұжырымдамаға айналды. Мәдени дипломатияның ұзақ мерзімді стратегиялық іс-қимыл жоспары табиғи апаттардан, дағдарыстардан және қақтығыстардан зардап шеккен аудандардағы мәдени мұраны қорғауға, қалпына келтіруге және қалпына келтіруге қатысты болуы керек. Мәселенің маңыздылығы мен күрделілігін, бастысы қоғамда дегенқажеттілігіноқуорындарының арнайы дипломат маман дайындауы, мәдени дипломатия бағытындағы арнайы курстардың сұранысқа ие екендігінен байқауға болады.

Мәдени дипломатия мен ынтымақтастық философиясы Еуропалық Одақтың сыртқы саясатының құралы ретінде үнемі күн тәртібінде болды. Халықаралық құқыққа сәйкес ортақ мәдени мұраға негізделген мәдениетаралық диалог ішкі және сыртқы саясатты қоса алғанда философиялық-әлеуметтанулық мәселе. Философия мен әлеуметтану адамның

мінез-құлқы, әлеуметтік нормалары, адамгершілігі және ақыл-ой жұмысы туралы көптеген гуманитарлық бағыттағы мәселелерді қарастыру барысында ортақ шешімдерге келіп, бірін-бірі өте жақсы толықтыра алады. Осы себептен де болар әлемдік дәрежедегі ұйымдар мен олардың көшбасшылары сыни тұрғыдан ойлау, пайымдау, талдау, шығармашылық мәселелерді шешу және қарым-қатынас жасау дағдыларын дамыту мақсатында философия мен әлеуметтануға жүгіне отырып ынтымақтастық философиясын тәжірибелей алады.

Әрбір философия белгілі бір мәдени қатынастың салдары немесе реакциясы, тіпті оның мәнін түсіндіруші немесе қорғаушысы болып та қызмет атқара алады. Философия Кез келген мәдениеттің ажырамас бөлігі дегенде осы мәселені түсіну қажеттілігі туындайды, себебі әр мәдениет өзінің құндылықтарын, сенімдері мен дүниетанымын негіздейтін прогрестің катализаторы ретіндегі қызмет ететін құрал. Философия қоғамның қалыптасқан нанымдарына, әдет-ғұрыптарына, тәжірибелері мен институттарына сыни тұрғыдан күмән келтіруі және оларға қарсы тұруы мүмкін. Себебі рефлексивті сыни ойлау негізіне ие философия өмір салтымен, мінез-құлықты бағыттауға арналған зерттеу формасымен интеллектуалды көкжиегімізді күшейтетін және кеңейтетін, біздің болжамдарымызды мұқият тексеретін және біз өмір сүретін сенімдер мен құндылықтарды нақтылайтын ойлау формасымен тікелей байланысты. Философия адамды надандық, алалаушылық, жікшілдік, шектеулі көзқарастар мен әдет-ғұрыптардың деспотизмінен босатуға көмектеседі.

Мәдениет – бұл бастапқы деректер, философтар өздерінің аналитикалық эксперименттерін жүргізетін зертхана. Мәдениет барлық өзге ғылымдар сынды ең бірінші өз кезегіндегі ретті іс-әрекеттің философиясы тұрғысында қарастырылады. Кез келген шынайы жаһандық философия әлемнің барлық мәдениеттері мен аймақтарының философиялық дәстүрлерін қамтуы керек деп тұжырымдалады, өйткені адамзат алдында тұрған кейбір өзекті

мәселелерге балама жауаптар іздеуде философия кейбір жаһандық мәселелердің ұзақ мерзімді шешімдерін табуға мүдделі. Әмбебап әрі жасампаз адамзатқа деген осы міндеттемеде философия бір ғана мәдениеттің шешіміне немесе тек ең ықпалды мәдениеттерге тәуелді бола алмайды.

Сонымен, философия – шындық, білім, мораль, этика, құқық, заңдылық және эстетика теорияларына қатысты адам өмірі, адамның мінез-құлқы мен болмыс табиғаты аясындағы кең идеялар мен әмбебап сұрақтарды талдауға және қарастыруға шақырса, әлеуметтану – ол өмірді құрайтын әлеуметтік шиеленістердің өзара әрекеттесуін және желілердің әртүрлі түрлерін зерттей келе сұрақтардың құқықтық, саяси және мәдени жүйелерде қалай қарастырылатынын қамту мүмкіндігіне ие. Екі жүйелі ғылымды мәдени қатынастар жүйесінде зерттеуді симбиотикалық тұрғыда қарастыру үшін бірқатар прогрессивті тәсілдер мен көптеген ғалымдардың инновациялық пікірталастары қолданылады.

Әлем халықтарын алға сүйреп бара жатқан озық ғылымдар мен технологиялар адамзатты жаңа ойлауға шабыттандырады және адамдарды адамның өмір сүру жағдайларын қайта қарауға шақырады. Адамға адам әрі объект, әрі субъект, сондықтан оны үнемі жаңартып, іс-әрекеттер жүйесін қайта қарастырып отыру қажеттілігі бар. Соңғы онжылдықтарда адамдардың табиғатпен және бейорганикалық заттармен онтологиялық байланысы туралы пікірталастың басталуына себеп болды. Осы ойдың бағытын анықтау үшін ынтымақтастық философиясының ажырамас бөлігі «мәдени ынтымақтастыққа» тоқталу қажет.

«Мәдени ынтымақтастық» ұғымы көпоярлы әлемдегі мемлекеттердің көбеюі мен олардың арасындағы өркениеттілік деңгейінің жоғарылағаны сайын күрделеніп, нығаюда. Бейбітшілік пен тыныштық, татулық пен үйлесімділік, достық пен бірлікті негіз ететін ынтымақтастық философиясының мәдени қатынастар жүйесінде алатын рөлі мен орны орасан зор. Әлем бедеріндегі екі

жүзге жуық мемлекеттің ынтымағы адамзаттың тыныштығы. Бірақ бұл оңай әрі тез орындалатын қағидат емес. Сол себептен болар қазіргі таңда «мәдени ынтымақтастық» ұғымы жалпы қолданыста «халықаралық мәдени ынтымақтастық» терминіне айналып бара жатыр. Бұл айналымнан негізгі ұғым еш жапа шекпейді, керісінше шекарасы кеңіп, мемлекеттік және жеке секторға, сондай-ақ ұлттық шекаралар арқылы білім, дағдылар, өнер және ақпарат беруге жәрдемдесу жөніндегі ұлттық және халықаралық күш-жігерге толып кемелдене береді. Оған барлық салалардағы тәжірибе алмасуларға негізделген іс-шаралар мен бағдарламалар кіреді.

Басты нысандағы «халықаралық мәдени ынтымақтастық» терминінің өзі ғылыми айналымға дәл қазіргідей түсінікте бірден енген жоқ. Оның құбылып, толығып әрі өзгеріп отыруына әр кезеңдерде орын алған түрлі тарихи-саяси оқиғалар ықпал етті. Шамамен 1940 жылдарда орын алған елеулі дүниежүзілік оқиғаға дейін халықаралық мәдени ынтымақтастық негізінен жеке тұлғалардың немесе діни ұйымдар, білім беру мекемелері, қорлар және бизнес топтары сияқты ерікті ұйымдардың аясында өрбіді. Қазіргі таңда халықаралық мәдени ынтымақтастық шеңбері кеңейіп ғылыми, әлеуметтік, саяси, діни, медициналық, педагогикалық, техникалық, цифрлық, өнер, спорт т.б. іс-шаралармен қамтылған. Осы тұста педагог пен баланың субъект-объектілік қарым-қатынасындағы демократизмді, теңдікті, әріптестікті жүзеге асыратын ынтымақтастық технологияларына негізделген «ынтымақтастық педагогикасына» сүйенуге болады. Педагог ғалымдарың айтуынша ынтымақтастықта оқыту педагогикада бұрын қолданылған. Ынтымақтастық педагогикасы жаңа бағыт ретінде өткен ғасырда өте кең таралған педагогикалық технологиялардың бірі болып табылады (Мурзагулова, 2019: 101-102).

Осы тұста ежелгі Рим тарихшысы Гай Плиний Секундустың: «Бұл өмірде анық бір ғана нәрсе бар, ол өмірде анық ештеңе жоқ екендігі» деген қанатты сөзі ойға оралады. «Ынтымақтастық педагогикасы»

жағдайындағы «белгісіздік» – егер дәлелденген немесе үйренген ойлау және әрекет ету тәсілдері мәселені шешуге көмектеспесе, онда жеткілікті емес немесе анық емес ақпаратпен күресуге не болмаса ақпараттың толық жетіспеушілігі жағдайында әрекет етуге тура келетін жағдаят ретінде анықталады. Философиялық тұрғыдан «белгісіздіктің» мәні диалектикалық болып табылады. Бір жағынан, бұл адамды күтпеген жағдайға душар етеді, онда оған белгілі ықтимал шешімдер қажетті нәтиже бермейді. Екінші жағынан, бұл оны жаңа білім іздеуге, өз бетінше ойлауға, бірнеше нұсқалардың ішінен ең тиімді шешімді таңдауға, ұтымды әрекет етуге, нәтижеге жетуге және оның болжамдары мен үміттеріне сәйкес келмеуі мүмкін емес екендігіне дайын болуға мәжбүр етеді. Белгісіздік әрқашан болған және әрқашан барлық жерде болады, тек оның дәрежесі, ауқымы және табиғаты өзгереді.

Ынтымақтастың алғышарты әріде, тұрмыстық тарихы тереңде болғанымен ХХІ ғасырда ол адам мен әлеуметтік өмірдің барлық салаларында айқын көрінеді. Төртінші өнеркәсіптік революция, барлық алдыңғы революциялар сияқты, әлемнің әдеттегі көрінісін тез өзгертеді, бұл өндіріс, тұтыну, қызмет көрсету және әлемдік еңбек нарығында түбегейлі өзгерістерге әкеледі. Іргелі ғылымның жетістіктері ғылыми және гуманитарлық қамтамасыз ету мен білім беруден едәуір озып, қайшылықтар туғызады және дағдарыстық құбылыстарды алдын-ала анықтайды.

Тарихқа көз жүгіртер болсақ, ХХ ғасырдың 20-30 жылдарына дейін еңбектері француз әлеуметтанушының базасына айналған ірі әлеуметтанушы, мәдениет философы, позитивист Э.Дюркгейм жаратылыстану ғылымдарына бағытталған позитивизмнің негізін қалаушының өсиетін сақтай отырып, мәдениет философы ретінде көптеген сұрақтарға жаңа, әрі ерекше жауаптар берді. Ол Конттың қоғам мен мәдениетті өздерінің арнайыланған даму заңдылықтарымен біріккен тұтастық; ұжымдық сана формасының басымдылығы; еңбек бөлінісі мен қоғамдық келісім немесе «ынтымақтастық» деп үшке бөлінген

дәстүрін қысқартып, қоғам, мәдениет дамуын екі негізгі кезеңнен тұрады деп тұжырымдады (Нұрадин, 2010: 9). О.Конт саяси күштерді екінші дәрежелі деп санаған болатын, ол «адамгершілік» пен «рухани күш» сынды әлеуметтік әрекеттің серіппелерін алға жіберді. Конттың бұл ойына қарап оның еркіндік философиясының әлеуметтік функцияға негізделгенін пайымдауға болады. О.Конт айтқан әлеуметтік құбылыстарға, табиғат заңдары мен саясатқа бағыну – адамгершілік сипаты. О.Конт алға тартқан позитивизм мемлекеттердің жаңа теорияларын құра алды. Ғалым пайымына жүгіне отырып әрбір материалдық құндылықтың қандай да бір бағасы, құны бар, ал руханилықтың құны жоқ, оны сатып алу мүмкін емес, оны тек адам бойына ізгілік дәні секілді егіп, әділетті қоғамда қалыптастыра алатындығымызға көз жеткіземіз. Осы ойды жүзеге асырудың бірден-бір озық құралы ретіндегі ынтымақтастықты әлеуметтанушылар белгілі бір тарихи даму кезеңіндегі қоғам мүшелелерінің ассоциалануы, «ынтымақтастық» өлшемі деп түйіндейді. Э.Дюркгейм негізгі фактор ретінде әлеуметтік-мәдени өмір көрсеткіші болатын қоғамдағы еңбек бөлінісін алды. Дәл осы еңбек бөлінісінің дәрежесінен сол немесе басқа қоғамның «ынтымақтастық» өлшемі белгілі болды. Ол «әлеуметтік ынтымақтыстыққа» негіздей отырып тарихтың бірінші кезеңін «механикалық ынтымақтастық» екіншісін «органикалық ынтымақтастық» (Каган, 1998: 122-125) деп атады.

«Механикалық ынтымақтастық» – бұл ортақ құндылықтар мен сенімдерге ие қоғам мүшелерінің әлеуметтік интеграциясы. Бұл ортақ құндылықтар мен сенімдер жеке мүшелерде жұмыс істейтін «ұжымдық ар-ұждан» болып табылады, оларды ынтымақтастыққа шақырады. Э.Дюркгеймнің пікірінше, қоғам мүшелерін ынтымақтастыққа мәжбүрлейтін күштер қатты денеде молекулалардың бір-біріне жабысуына әкелетін ішкі энергияларға өте ұқсас болғандықтан, ол «механикалық ынтымақтастық» терминін енгізу арқылы физика ғылымының терминологиясын қолданды.

«Органикалық ынтымақтастық» – бұл адамдардың бір-бірінің қызметтеріне деген қажеттілігінен туындайтын әлеуметтік интеграция. Органикалық ынтымақтастықпен сипатталатын қоғамда салыстырмалы түрде үлкен еңбек бөлінісі бар, ал жеке адамдар тірі дененің өзара тәуелді, бірақ сараланған мүшелеріне ұқсас жұмыс істейді. Қоғам барлығына бірыңғай ережелерді енгізуге аз сүйенеді және әртүрлі топтар мен адамдар арасындағы қатынастарды реттеуге көбірек сүйенеді, көбінесе шарттар мен заңдарды кеңінен қолдану арқылы жүзеге асырады (Encyclopedia Britannica, 2023).

Әрине Э.Дюркгейм механикалық күйден органикалық күйге дейінгі әлеуметтік ынтымақтастықтың дамуы әдістемесін тек батыс қоғамына негіздеп жасады. Э.Дюркгеймнің әлеуметтік ынтымақтастық теориясы мен қоғамның мүмкін болу себебін түсіндіруге деген ерекше көзқарасы фактісіне сәйкес. Сайып келгенде, Дюркгейм әлемге қоғамның маңыздылығын шынымен ашқан алғашқы әлеуметтік теоретик ретінде танылды. Оның табандылығы қоғамды бір уақытта бір адамға назар аударудың жалшы тәсілі емес, бақылау және өлшеу құралдары арқылы ғылыми зерттеу жасады. Әлеуметтік фактілер тұжырымдамасы Э.Дюркгеймді талдауда маңызды рөл атқарады, өйткені олар қоғамның сенімдері мен құндылықтары туралы бейтарап есепті біріктіреді. «Әлеуметтік айғақ» өзгермейді деген қарапайым теория оны әлеуметтік ынтымақтастық тұжырымдамасын нақтылаудың ерекше құралына айналдырады. Ол «механикалық ынтымақтастық» қоғам дамып, оның құрылымы күрделене түскен сайын өз позицияларын біртіндеп «органикалық ынтымақтастыққа» тапсырады, сондықтан «органикалық ынтымақтастық» ынтымақтастықтың басым түріне айналады деп сендірді. Бұл батыс қоғамының даму жолы ретінде айқын әрі нақты тәжірибе. Сондықтан, қазіргі Батыс қоғамдарының жылдар бойы қалай дамығанын түсіну үшін біз «механикалық ынтымақтастықтан» «органикалық ынтымақтастыққа» ауысуды, сондай-ақ әр мемлекетке байланысты

сипаттамаларды және сонымен қатар қасиеттерді бағалауымыз керек.

Сол мезетте Дюркгейм пікірін қолдаған немесе қарсылық білдірген және өз тарапынан толықтырған немесе пікір білдірген ғалымдар қатары жеткілікті болды:

– Британдық заңгер философ Майкл Кларк «Э.Дюркгейм механикалық ынтымақтастық неғұрлым қарабайыр, индустрияға дейінгі қоғамдарда бар екенін анықтады, мұнда еңбек бөлінісі негізінен ажыратылмаған және оның мүшелері арасында өзара тәуелділік аз» (Clarke, 1976: 246-255) деп мәлімдеді. Дюркгейм көптеген қоғамдарды «индустриалды» және «индустриалды емес» деп тек екі топқа бөлу арқылы сәтсіздікке ұшырады. Дюркгейм индустриалды қоғамдардың кең спектрін көрмеді немесе мойындамады, оның орнына индустрияландыруды ешкілерді қойлардан бөлетін тарихи су алабы ретінде елестетеді (Ashley, 2019) деп өткір сынаған;

– Классикалық және заманауи әлеуметтік теория туралы көптеген ғылыми еңбектер жазып жүрген Висконсин-Мэдисон университетінің әлеуметтану кафедрасының доценті, 2004 жылы жарық көріп көпшіліктің көңілінен шыққан «Эмиль Дюркгейм: қазіргі заманның әлеуметтанушысы» (Emile Durkheim: Sociologist of Modernity) (Emirbayer, 2004) атты еңбектің авторлары Мұстафа Әмирбайер мен Айра Дж. Коэн «Қоғамды біріктіретін «әлеуметтік желім» – бұл Дюркгейм «Орда» деп атаған оның мүшелері арасындағы біртектілік» (Durkheim, 2018) деген анықтама берді;

– Медицина ғылымдарының докторы, психиатрия профессоры, «Стресске жауап беру синдромдары» кітабының авторы және ресми психиатриялық номенклатураға үлес қосушы, травматикалық тәжірибенің қиылысы, жеке тұлғаны дамыту және психотерапия мен психоанализдегі өзгерістер бойынша сарапшы, консультациялар, сот сараптамасы, психоаналитикалық психотерапия жүргізуші майталман маман Марди Хоровиц «Бұл әдетте «ұжымдық сана» деген басым тұжырымдамамен сипатталады, бұл «қоғамның орташа

мүшелеріне ортақ сенімдер мен сезімдердің жиынтығы» (Hogowitz, 1982) деп пікір білдірген. Бұл ұжымдық сана қоғам мүшелерінің іс-әрекеттері мен сенімдеріне сәйкес бағалануы керек моральдық негізді қамтамасыз етеді. Индивидуализм іс жүзінде жоқ және оған жол берілмейді, өйткені ол жалпы байланыстардан ауытқуды білдіреді;

– Американдық әлеуметтанушы Роберт Кинг Мертон – әлемдік әлеуметтануының танымал классигі, есімі баршаға таныс П.А. Сорокиннің жетекшілігімен Гарвард университетінде қорғаған, Э.Дюркгейм мен М.Вебердің еңбектеріне тәнті болғаны сондай олардың жазбаларын «Интеллектуалды жұмыстың эталоны» деп мойындай отырып, «Біз, бәріміз, Дюркгейм мен Вебердің мұрагерлеріміз, олардың жұмыстары бізге дамитын идеяларды ұсынады, мысалдар келтіреді, теориялық пайымдауда, проблемаларды таңдауда жақсы талғамның үлгілері болып табылады және бізге теориялық сұрақтар қоюға үйретеді» (Попов, 2011: 50) деп мәлімдеді. Сонымен қатар Мертон позитивист ретінде «Дюркгейм индустрияландыру кезінде пайда болған әлеуметтік заңдарды зерттеу үшін физика ғылымдарының әдістері мен критерийлерін қабылдады, бірақ табиғатта тамыры бар физика ғылымдары механикаландыру нәтижесінде пайда болған заңдарды түсіндіре алмайды» (Ashley, 2019) деп жазғырды. Осы тұста әлеуметтану ғылымына «Аномия» терминін бірінші болып енгізген Дюркгейм болса, оны кейінірек дамытып, ары қарай ауқымын кеңейткен Мертон екенін айта кету керек. «Аномия» – бұл әлеуметтік-этикалық нормалар мен құндылықтардың ыдырауына немесе жойылуына әкелетін әлеуметтік жағдай, кейде тіпті «аномалия» деп те түсіндіріледі. Дюркгейм аномиясы мен Мертон аномиясының басты айырмашылығы – Дюркгейм аномиясы теориясы тез әлеуметтік өзгерістермен бірге жүретін әлеуметтік келісім мен ынтымақтастықтың жоқтығын сипаттайды, ал Мертон аномия теориясы аномияның нормадан ауытқуға және қоғамдағы қылмыстың пайда болуына қалай әкелетінін сипаттайды;

– Американдық әлеуметтанушы, кедейлік пен теңсіздікке бағытталған зерттеулер жүргізуші доктор Дженнифер Лэйрд. Ол цифрлы әлеуметтанушы ретінде деректерді визуализациялау, модельдеу және микросимуляция әдістерін қолданады. АҚШ-тың әртүрлі штаттарындағы кедейлік деңгейіндегі айырмашылықтардың көздерін, мемлекеттік сектордағы жұмыспен қамту теңсіздігін және мексикалық иммигранттар арасындағы жұмыссыздықты зерттейтін мақалалар жариялады. Оның зерттеулері «Demography», «Social Science Research» және «American Sociological Review» журналдарында жарияланды (Laird, 2023). Лэйрдтің айтуынша, Дюркгеймнің кітабындағы еңбек бөлінісінде гендерлік проблема, сексистік қайшылықтар бар деп тұжырымдайды: индивидтерді «ерлер», ал «әйелдерді» жеке және әлеуметтік емес тіршілік иелері ретінде көреді. Осы схеманы қолдана отырып, философ әйелдердің индустриалды және индустрияға дейінгі қоғамдарда атқарған рөлін мүлдем елемеді» (Ashley, 2019) деп өз зерттеушілік позициясы тұрғысынан қарастырып пікір айтады;

– Эдинбург, Эксетер университеттерінің профессоры, жаратылыстану ғылымдары және әлеуметтану ғылымдары дәрежесін ие Барри Барнс ғылымдағы білімді генерациялау мен бағалауды әлеуметтанулық зерттеудегі және ғылыми сараптаманың сенімділігіне негізделген алғашқы жұмысымен танымал. Ол сондай-ақ әлеуметтік ғылымдардың негізгі мәселелеріне, әсіресе ұжымдық іс-қимыл мәселелеріне, ұжымдық іс-әрекеттің генераторы ретінде мәртебелік топтарға және әлеуметтік тәртіп пен билік жүйесінің құрамдас бөлігі ретінде өзін-өзі көрсететін білімге бұрыннан қызығушылық танытады. 1990 жылдардың ортасынан бастап ол өз жұмысын жаңа адам технологияларына және олардың әлеуметтік және мәдени маңыздылығына көбірек бағыттады (Barnes, 2023). Алайда, Дюркгейм теориясына сәйкес, органикалық ынтымақтастық әлі де кең және өте сараланған еңбек бөлінісі бар прогрессивті және индустриалды қоғамдарда көрніс табады. Органикалық

ынтымақтастық қазіргі батыс қоғамын сипаттайтын ынтымақтастықтың ең жақсы түрі ретінде жіктеледі. Механикалық ынтымақтастықта ұжымдық іске асыру әлсірейді, өйткені индивидуализмге көбірек көңіл бөлінеді, оны қоғам «әрқайсысы ерекше рөл атқаратын және өздері сараланған бөліктерден құралған әртүрлі органдардың жүйесі» деп санайды (Varnes, 1996). Барнс пікірінше Дюркгейм ынтымақтастықтың екі түрін анықтай алғанымен, ол өзінің этика ғылымындағы ең қиын кедергілерге тап болады, атап айтқанда, әлеуметтік ынтымақтастық «толығымен моральдық құбылыс» болғандықтан, оны дәл байқау және өлшеу мүмкін емес. Мәжбүрлеу, шындық, объективтілік және байқау сияқты сипаттамаларға ие және қоғамдағы ең тұрақты және дәл элемент бола отырып, заң сыртқы индекс үшін таңдаулы таңдау болып табылады (Durkheim, 2018).

Жоғарыда бірқатар ғалымдардың Э.Дюркгеймнің «әлеуметтік ынтымақтастық» аясындағы «механикалық ынтымақтастық» және «органикалық ынтымақтастық» туралы бөлінісіне берген сын-пікірлері ұсынылды. Қалай болған күнде де Дюркгейм ұсынған ынтымақтастықтың бұл түрлері бірін-бірі толықтыратын дифференциация құбылысы нәтижесінде мүшелер арасындағы өзара тәуелділікті күшейтуге тән қабілетке ие. Бұл мүшелер үшін «бір-біріне көбірек тәуелді болу» қажеттілігін білдіреді, өйткені әркімнің еңбек бөлінісіне байланысты сараланған рөлдері бар, бұл бөлінген жағдайда қоғамның ыдырауына әкеледі. Сондықтан өзара тәуелділік органикалық қоғамда «әлеуметтік желімді» қалыптастыратын кілт екені анық. Механикалық ынтымақтастықтан органикалық қозғалысты жүзеге асыратын шешуші фактор негізінен әлеуметтік тығыздық тұжырымдамасы болып табылады. Бұл ұзақ уақыт ішінде қоғамдардың ұйымдық құрылымындағы өзгерістер нәтижесінде қоғам мүшелері арасындағы өзара әрекеттестіктің, өз кезегінде өзара тәуелділіктің артуына қатысты болды. Бұл халықтың көбеюіне, технологияның, қалалардың қарқынды дамуына және олардың географиялық

шоғырлануының артуына байланысты. Дәл осы «әлеуметтік массаның қоюлануы» қазіргі Батыс қоғамдарын сипаттайды және олардың әлем сахнасы төріне шығуына мүмкіндік берді.

Жаһандық сипаттағы ірі мәселелерді әр саланың ғалымдары өз салалары, зерттеу нысандары бойынша шешуге және әлемге аса тиімді ұсыныстар ұсынуға ұмтылды. Сондай ұмтылыстардың бірі PhD докторы және ЮНЕСКО Бейбітшілік философиясы кафедрасының директоры, Джауме университетінің профессоры, бейбітшілік институты (ISIP) Вице-Президенті, Джауме университетінің бейбітшілік институты (ЮДЕСП) мен Бейбітшілік және қақтығыс институты, Гранада университеті (IPAZ), адам құқықтары институтының ғылыми қызметкері Висент Мартинес Гузман. Гандидің бейбітшілік пен зорлық-зомбылық үшін алтын медалінің иегері Гузман дүние жүзіндегі әртүрлі университеттерде «бейбітшілік философиясын» насихаттап, бейбітшілікті, қақтығыстарды және дамуды зерттеу саласындағы үздіксіз халықаралық академиялық зерттеу бағдарламаларын ұсынып жүрді. Ғалым философия мен бейбітшілікті зерттеу саласында жемісті жазбаша мұра қалдырды. АҚШ-тағы Канзас университетінің ғалымы Марта Джалали-Раббани «Жаһандану дәуіріндегі ынтымақтастық: әлем философиясының тәсілдері» атты мақаласында Мартинес Гузманның бейбітшілік философиясына сүйене отырып, біздің бейтаныс адамдармен ынтымақтасу қабілетіміз тұрғысынан «бір-бірімізбен қарым-қатынас жасау және түсіну қабілетіміз», «бір-бірімізге ұқсастықты тану қабілетіміз», «ынтымақтастық қабілетіміз» дамиды. Сайып келгенде, ынтымақтастықты кеңейту үшін «мен» түсінігін қайта қарау қажеттілігі бар және саяси институционалдық өзгерістерді анықтау үшін трансұлттық қоғамдық сала, жаһандық ішкі саясат және әлемдік қоғам үшін конституцияны қолдану қажеттігін алға тартады (Martha, 2019). Гузманның «бейбітшілікті тарату философиясын» қолдаған да оны «ЮНЕСКО-ның ресми аудармасы» деп сынығандар да көп болды. Ол өзін сынағандарға ««Әлем мәдениеті» ол менің ұсынысым, біз әрдайым әлем туралы

ойланғымыз келеді, өйткені біз көптеген жолдармен бейбіт өмір сүргіміз келеді және оның көмегімен адамдар татуласа алады. Мен «бейбітшілік мәдениеті» туралы ғана емес, «бейбітшілік үшін мәдениеттер» туралы сөйлегенді ұнатамын. Себебі, этимологиялық тұрғыдан «мәдениет» латын сөзінен шыққаны белгілі, бұл «өсіру» дегенді білдіреді. Мәдениет – бұл адамдар қолданатын тәсілдер өзіміз бен қоршаған орта арасындағы қарым-қатынасымызды дамыту. Біздің ең көп таралған тәжірибеміздің бірі болған мәдениеттер академиялық білімнен алыс» (Guzman, 2001) деген пікір айтады. Гузман ынтымақтастық, бейбітшілік тақырыптарын зерттей жүріп оның жер жүзіндегі таралымы мен насихатталуының кемдігіне көңілі толмайтынын ашық айтады, тіпті адамзат бет бет келіп отырған түрлі келеңсіздіктердің де түпкі себебі осы болуы мүмкін.

Ынтымақтастық идеясының әлемдік дәрежедегі қарастырылуын 2011 жылы жарық көрген поляк ғалымдарының зерттеулер жинағынан көруге болады. Дж.Ф.Маклин редакторлығымен жарық көрген «Ынтымақтастық идеясы: философиялық және әлеуметтік контексттер» (McLean, 2011) атты зерттеу нәтижелері әлемдегі немесе батыс қоғамындағы «ынтымақтастық идеясының» философиялық тарихын құрайтындай әсер береді. Ғалымдар зерттеулеріндегі ынтымақтастық пен бірегейліктің мәдени, саяси, әлеуметтік, этикалық сипатының жан-жақты зерттелуі кез келген мемлекет пен оның азаматтары үшін маңызды болары анық. Мемлекет әл-ауқатының төмендеуі немесе ішкі потенциалының бәсеңсуі байқалған жағдайда ең алдымен ұлттық мемлекеттің тұтастығына сызат түседі, азаматтық және саяси ынтымақтастық мәселесі өткірленеді. Мұндай ірі мәселенің күрмеуін шешу тұрасында саяси философтар мен әлеуметтік теоретиктер бірқатар нұсқаулар береді. Мысалы, адамдардың талап-тілектері мен қалауына немесе олардың бір-бірімен ынтымақтасу қабілетіне шақыру, не болмаса экономикалық тұрғыдан өзара тәуелді әлем құру және оның

құндылықтары мен өмір салтын тарату, қазіргі және дәстүрлі мәдениеттерге ықпал ету және оларды қалыптастыру. Мұндай жағдай ішкі қуаты тегеурінді ұлттық мемлекеттердің өз азаматтарының негізгі әлеуметтік-экономикалық құқықтарын қорғау қабілетін жүйелі түрде нығайтады. Әл-ауқаты кемшін мемлекеттер әлемдік нарықтағы экономикалық бәсекеге қабілетті болу талаптарын қайта қарастыра отырып, халықтың өз үкіметі, оның барлық азаматтарына қалыпты өмір сүру жағдайларына кепілдік береді деген үмітін жоюға әкелуі мүмкін.

Қорытынды

Жалпы ынтымақтастықтағы философиялық, педагогикалық, әлеуметтік, саяси, діни немесе мәдениетаралық айырмашылықтардың ара жігін ажырату мүмкін емес. Мұндай шиеленіс қарапайым тұрмыста да орын алады, яғни адамдар туыстық қатынастардан бөлек бейтаныс адамдармен де кез келген уақытта және кез келген уақытта ынтымақтастық құра алады. Туыстық түбір біріктірмейтін ынтымақтастықтар мерзімі ұзақ та қысқа да, пайдалы немесе керісінше зиянды, арнайы не оқыстан, ерікті не болмаса мәжбүрлі болуы да мүмкін. Қалай болған күнде де әртүрлі дәрежелі қоғамда әртүрлі дәрежедегі адамдардың әртүрлі дәрежедегі жағдаяттарда әртүрлі ынтымақтастыққа қол жеткізуі оңайлықпен орын алмайды, аса қиын болуы да мүмкін, себебі адамдар өзін-өзі қалыпты ұстау немесе діттеген мақсатына жеткізу үшін жеке мүдделерін жиі жеңуге немесе ортақтандыруға мәжбүр болады.

Осы тұста философиялық тұрғыдан түбірі оң «ынтымақтастық» түрлі құбылыстарға түседі, кейде тіпті өзінің теріс тұстарын да көрсетіп қалады. Адамзат өзінің тарихи бастауында тіршілік қамы, өмір сүрудің негізгі факторы ретінде жасаған – «бірлік», «ынтымақ», «достық» сынды қағидаттарды таңдауы оның «тайпа», «ру», «одақ», «мемлекет» сынды үлкен бірігулер нәтижесіне алып келді. Бірігулердің күрделенуі, ауқымдануы мен түрленуі уақыт өткен сайын адамдардың

бір-бірімен ынтымақтасу талаптарын күшейте берді. Ынтымақтасу талаптарының күшеюі адамдардың ортақ мүдделерінің көбеюіне алып келді. Ортақ мүдделердің көбеюі адамдардың қоғамдық игіліктер жасауға итермеледі, индивидуализмнен институционалдыққа бет бұрғызды. Заңдар мен ережелерді, ресурстарды сақтау, өзгерістердің алдын алу, климат және өлімге әкелетін аурулардың таралуын басу т.б. көптеген өзекті әлеуметтік ірі мәселелер жаһандық капитализмнің құрылымы мен құндылықтары, ұлттық мемлекетке саяси қатыстылығы және өзін-өзі көрсетуге, оқуға және өзгерістерге жол бермейтін мәдени топтарға қатысты жаһандану дәуіріндегі ынтымақтастық сын-тегеуріндерді негіздеді.

Қазіргі таңда әлеуметтік ойшылдар пікірлерін ортаға салатын мүмкіндіктер біртіндеп молайып, әлемнің түкпір-түкпірінде өз ықпалын сақтап қалу үшін әлеуметтік күштер мен жаһандық өзгерістерді анықтай алатындай дәрежеге жетті. Бұл ең алдымен «азаматтық ынтымақтастықтың» халықаралық деңгейде қалыптасуының айқын көрінісі деп топшылауға болатындығын білдіреді. Халықаралық қатынастар тікелей ұлттық экономикалық және геосаяси мүдделермен ерекшеленді, қуатты мемлекеттер осы қатынастардың ресми және бейресми жағдайларын анықтауда артықшылыққа ие болды да ол біртіндеп «жаһандық ынтымақтастыққа» айналып күшейе түседі. Қазіргі ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың көпшілікке қолжетімділігі «жаһандық ынтымақтастық» аясын кеңейтіп, беделін еселетіп жіберді. Әлемнің Кез келген түкпірінде орын алған қандайда бір саяси немесе әлеуметтік оқиға адамдардың идея алмасу, ортақ мүдделерді анықтау, қоғамдық пікірді қалыптастыру мен ақпараттандыру арқылы азаматтық ынтымақтастықты көрсету және шоғырландыру аренасын құрайды. Мұндай жағдайларда мемлекет өз азаматтарының негізгі әлеуметтік

құқықтарын мобильді экономикаға қарсы қорғай алмайды. Демек, адамдар өздерінің саяси бостандықтарын жүзеге асырудың оң немесе теріс практикалық нәтижелерін көрсетеді. Осының бәрі біртіндеп адамзаттың тарихына айналады.

Мәдениет үнемі өзгеріп, серпіңді болғандықтан мәдени бірегейлік те бір орнында тұра алмайды. Ең бастысы, адамдар тобы ортақ мақсатқа жету үшін біріккенде мәдениет қалыптаса бастайды. Топ үлкен немесе кіші болса да, сенімдер, нормалар, құндылықтар мен мінез-құлық үлгілері пайда болады. Алайда ұлттық, топтық ерекшеліктерге байланысты олардың әртүрлі сипатта болуы ақиқат. Қайткен күнде де мәдени ынтымақтастықтың нәтижелілігін көрсететін мәдени бірегейлікті толықтай қалыптастыру, сақтау және одан әрі дамыту маңыздылығы уақыт өткен сайын еселене түсуде.

Адам мен қоғам ара қатынасының аса ауқымды талдамасының бір бөлігі ретінде талқылауға түскен «мәдени ынтымақтастық» маңыздылығы зор. Ынтымақтастық философиясы мәдени тұрғыдан белгілі бір шарттарға ие болады. Мәдени консенсус моделі қандайда бір жағдайларда ынтымақтастық ретінде жіктеледі, бұл жіктелім әлемнің алпауыт елдері арасында орын алғанда ғана эксперттер тарапынан талданып бағамдалады. Мұндай жайттар бір теориядағы ынтымақтастықтың бірнеше аспектілеріне үңілуді, өзара қарым-қатынас туралы зерттеу қажеттілігін және бәсекелестік пен көмек сияқты негізгі мінез-құлық үлгілерінің ынтымақтастықпен қалай байланысты екенін қайта қарастыруды қолдайды.

Қорыта келе, біз дәстүрлі дипломатия сәтсіздікке ұшыраған жағдайда қақтығыстарды шешуге және екіжақты қатынастарды нығайтуға қол жеткізу үшін саясаттың жарамды нұсқасы ретінде осы маңызды құралдың әлеуетті пайдалылығын атап өтуге тырысамыз.

Әдебиеттер тізімі

- Ashley C. Understanding Durkheim's Division of Labor. 2019. [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <https://www.thoughtco.com/> (accessed 19.03.2023).
- Barghoorn F.C. The Soviet Cultural Offensive. The role of Cultural Diplomacy in Soviet Foreign Policy. – Princeton, 1960. – P. 353.
- Barnes B. Durkheim's Philosophy of Science and the Sociology of Knowledge: Creating an Intellectual Niche // Warren Schmaus, 1996. <https://doi.org/10.1086/357697>.
- Barnes S.B. [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <https://us.sagepub.com/> (accessed 19.03.2023).
- Clarke M. Durkheim's Sociology of Law // British Journal of Law and Society. – 1976. – Vol.3. – Issue 2. – P. 246-255.
- Durkheim's notion of movement from mechanical to organic. UKEssays. [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <https://www.ukessays.com/> (accessed 19.03.2023).
- Emirbayer M., Cohen I.J. Emile Durkheim: Sociologist of Modernity. – 2004. DOI:10.1002/9780470756133
- Encyclopedia Britannica. Mechanical and organic solidarity. [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: [https://www.britannica.com.](https://www.britannica.com/) (accessed 19.03.2023).
- Guzmán M.V. Filosofía para hacer las paces, España: Icaria. 2001.
- Horowitz M.J. Stress response syndromes and their treatment. In L. Goldberger, S. Breznitz, Handbook of stress: Theoretical and clinical aspects. – 1982. New York: Free Press. – P. 711-732.
- Institute for Cultural Diplomacy USA Inc. [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <https://www.culturaldiplomacy.org/> (review date 19.03.2023).
- Laird J. [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <https://csde.washington.edu/> (accessed 19.03.2023).
- Martha J.R. Solidarity in the Age of Globalization: Approaches from the Philosophy for Peace. – 2019. DOI: 10.29101/crcs.v27i0.12439
- McLean.G.F. The Idea of Solidarity: Philosophical and Social Contexts. 2011. General Editor – p. 215 [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <https://www.crvp.org/publications/Series-IVA/IVA-42.pdf> (accessed 19.03.2023).
- Nye J.Jr. Propaganda Isn't the Way: Soft Power // The International Tribune.– 2003. – P. 17.
- Әліпбаев А.Р. Дипломатия тарихы: дәрістер жинағы. – Алматы: Қазақ университеті, 2013. – 148 б.
- Жамалов Қ. Әлемдік өркениет іздері: Ежелгі Шығыс. – Алматы: «Сөздік-Словарь», 2015. – 360 б.
- Жанабаева Д.М. Қазақ мәдениетіндегі дәстүр мен жаңашылдық мәселесі. Монография. Жалпы ред. З.К. Шауқенова, С.Е. Нұрмұратов. – Алматы: ҚР БҒМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институты, 2016. – 212 б.
- Каган М.С., Перова Ю.В., Прозерский В.В., Юровская Э.П. Философия культуры. Стоновление и развитие. – Санкт-Петербург: Лань, 1998. – 448 с.
- Қазіргі Қазақстанның рухани жаңғыруындағы қазақ философиясының рөлі мен маңызы. Ұжымдық монография. – Алматы: ҚР БҒМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану Институты, 2020. – 341 б.
- Мурзагулова М.Д. Ынтымақтастық педагогикасының студенттердің тұлғалық дамуындағы рөлі // ҚазҰУ Хабаршысы. Педагогикалық ғылымдар сериясы. – 2019. – № 3(60). DOI: 10.26577/JES-2019-3-p10
- Мырзалы С. Философия. Толықтырылып, түзетіліп шығарылған басылым. – Алматы: «Бастау» баспасы, 2017. – 648 б.
- Нұрадин Г.Б. Мәдениет философиясы. Оқу құралы. -Астана, 2010. – 90 б.
- Попов А. С. – «Необыкновенная жизнь в науке» Роберта Мертона // Известия ПГПУ им. В. Г. Белинского. – 2011. – № 24. – С. 49–54.
- Радиков И., Лексютина Я. «Мягкая сила» как современный атрибут великой державы // Мировая экономика и международные отношения. – 2012. – № 2. – С. 19–26. DOI:10.20542/0131-2227
- Райнерт Э.С. Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными / пер. с англ. Н. Автономовой; – М.: Изд. дом Гос. ун-та Высшей школы экономики, 2011. – 384 с.

Төлеуова К.Ш. Мәдени дипломатия мемлекеттің «жұмсақ күші» ретінде // Мемлекеттік басқару және мемлекеттік қызмет. Халықаралық ғылыми-талдау журналы. – 2017. - № 1 (60). – Б. 47-55.

Цвык Г.И. Культурная дипломатия в современных международных отношениях (на примере России и Китая) // Вестник РУДН. Серия: всеобщая история. – 2018. Т. 10. – № 2. – С. 135–144. DOI: 10.22363/2312-8127-2018-10-2

Гүлхан Б. Нұрадин, Динара Д. Омирзакова

Таразский региональный университет имени М.Х.Дулати, Тараз, Казахстан

Философия сотрудничества: предпосылки философской культурной дипломатии

Аннотация. Люди всегда важны только для людей. Такие практики, как «общение», «сотрудничество» развивались с тех пор, когда человечество создало общество и являются не новыми. Понятие «культурная дипломатия», направленная на создание и поддержание мира и стабильности во всем мире посредством межкультурных отношений, составляет основу новой науки. В то время как новая наука рассматривает новые исследования, механизмы и новые пути, в предлагаемой статье рассматривается ряд фундаментальных путей, связывающих философию и культурную дипломатию. Такой шаг может быть необходим для междисциплинарного размышления, исследования и практики. Это обосновано тем, что философия необходима для обеспечения теоретического видения каждой науки, при этом рациональное мышление стремится прояснить и определить происхождение, причины, цели, характеристики, методы, научный словарный запас, различные области его конкретной части. Поскольку философия является всемирной наукой, изучение международного обмена опытом может создать эффективную область исследований.

Культурная дипломатия является общей для ряда областей философии, таких, как «философия культуры», «политическая философия» и «философская антропология», поэтому область исследований открыта для развития с точки зрения новых философских соображений и множества ценных идей. Авторы статьи считают, что межкультурные и внутренние отношения могут быть укреплены и поддержаны посредством постоянного и непрерывного диалога и обмена, что, в свою очередь, помогает укрепить понимание и доверие между народами и сообществами, предотвратить недопонимание, улучшить отношения и сотрудничество, а также снизить вероятность социокультурных конфликтов и споров.

Ключевые слова: культурная дипломатия; международные отношения; мягкая сила; культурное сотрудничество; социальное сотрудничество; механическое сотрудничество; органическое сотрудничество.

Gulkhan B. Nuradin, Dinara D. Omirzakova

M.Kh. Dulati Taraz Regional University, Taraz, Kazakhstan

Philosophy of cooperation: prerequisites for philosophical cultural diplomacy

Abstract. People are always important only to people. Such practices as “communication”, “cooperation” have developed since mankind created society and are not new. The concept of “cultural diplomacy,” aimed at creating and maintaining peace and stability throughout the world through intercultural relations, forms the basis of a new science. While the new science considers new research, mechanisms and new ways, the proposed article examines a number of fundamental ways linking philosophy and cultural diplomacy. Such a step may be necessary for interdisciplinary reflection, research and practice. This is justified by the fact that philosophy is necessary to provide a theoretical vision of each science, while rational thinking seeks to clarify and determine the origin, causes, goals, characteristics, methods, scientific vocabulary, various areas of its specific part. Since philosophy is a worldwide science, the study of international exchange of experience can create an effective field of research.

Cultural diplomacy is common to a number of fields of philosophy, such as “philosophy of culture”, “political philosophy” and “philosophical anthropology,” therefore, the field of research is open for development in terms of new philosophical considerations and many valuable ideas. The authors of the article believe that intercultural and internal relations can be strengthened and maintained through constant and continuous dialogue and exchange, which, in turn, helps to strengthen understanding and trust between peoples and communities, prevent misunderstandings, improve relations and cooperation, and reduce the likelihood of socio-cultural conflicts and disputes.

Keywords: cultural diplomacy; international relations; soft power; cultural cooperation; social cooperation; mechanical cooperation; organic cooperation.

References

- Ashley C. Understanding Durkheim’s Division of Labor. 2019. Available at: <https://www.thoughtco.com/> (accessed 19.03.2023).
- Álipbaev A.R. (2013). *Diplomatia tarihy: dárister jinaǵy* [History of diplomacy: a collection of lectures]. (Almaty, Qazaq ýniversiteti, 148 p.), [in Kazakh].
- Barghoorn F.C. The Soviet Cultural Offensive. The Role of Cultural Diplomacy in Soviet Foreign Policy. Princeton, 1960. P. 353.
- Barnes S. Barry. Available at: <https://us.sagepub.com/> (accessed 19.03.2023).
- Barnes B. Durkheim’s Philosophy of Science and the Sociology of Knowledge: Creating an Intellectual Niche. Warren Schmaus. 1996. <https://doi.org/10.1086/357697>
- Guzmán M.V. *Filosofía para hacer las paces, España: Icaria*. 2001.
- Durkheim’s notion of movement from mechanical to organic. UKEssays. (November 2018). Available at: <https://www.ukessays.com/> (accessed 19.03.2023).
- Emirbayer M., Cohen I.J. Emile Durkheim: Sociologist of Modernity. 2014. DOI:10.1002/9780470756133
- Jamalov Q. *Álemdik órkeniet izderi: Ejelgi Shyǵys* [Traces of world civilization: Ancient East]. (Almaty, «Sózdik-Slovar», 360 p.), [in Kazakh].
- Janabaeva D.M. (2016). *Qazaq mádenietindegi dástúr men jańashyldyq máselesi* [The problem of traditions and innovations in Kazakh culture]. Monografia. Jalpy red. Z.K. Sháykenova, S.E. Nurmuratov. – Almaty: QR BGM GK Filosofía, saiasattany jáne dintany instituty, – 212 b. [in Kazakh]
- Institute for Cultural Diplomacy USA Inc. Available at: <https://www.culturaldiplomacy.org/> (accessed 19.03.2023).
- Kagan M.S., Perova Iu.V., Prozerskii V.V., Iurovskaia E.P. *Filosofia kulturey. Stonovlenie i razvitie*. [Philosophy of culture. Formation and development]. (Sankt-Peterburg, Lan, 1998, 448 p.) [in Russian].
- Clarke M. Durkheim’s Sociology of Law. *British Journal of Law and Society*. 1976. Vol.3. Issue 2. P. 246-255.
- Qazirgi Qazaqstannyń rýhanı jańǵyrýndaǵy qazaq filosofiasynyń róli men mańyzy. [The role and significance of Kazakh philosophy in the spiritual revival of modern Kazakhstan]. Ujymdyq monografia. (Almaty, 2020, QR BGM GK Filosofía, saiasattany jáne dintany instituty, 341 p.), [in Kazakh].
- Laird Jennifer. Available at: <https://csde.washington.edu/> (accessed 19.03.2023).
- Martha J.R. *Solidarity in the Age of Globalization: Approaches from the Philosophy for Peace*. 2019. DOI: 10.29101/crcs.v27i0.12439
- Mclean G.F. *The Idea of Solidarity: Philosophical and Social Contexts*. 2011. General Editor. 215 p. Available at: <https://www.crvp.org/publications/Series-IVA/IVA-42.pdf> (accessed 19.03.2023).
- Mýrzagýlova M.D. *Yntymaqtastyq pedagogikasynyń stýdentterdiń tulǵalyq damýyndaǵy róli* [The role of cooperation pedagogy in the personal development of students] *Qazuy Habarshysy. Pedagogikalyq ǵylymdar seriasy*. 2019. No. 3(60). DOI: 10.26577/JES-2019-3-p10 [in Kazakh].
- Myrzaly S. *Filosofia. Tolyqtyrylyp, túzetilip shyǵarylǵan basylym* [Philosophy. Updated and revised edition]. (Almaty, «Bastay» baspasy, 648 p.), [in Kazakh].
- Nye Joseph Jr. *Propaganda Isn’t the Way: Soft Power*. *The International Tribune*. 2003. P. 17.
- Nuradin G.B. *Mádeniet filosofiasy* [Philosophy of Culture]. *Oqy quraly*. (Astana, 2010, 90 p.), [in Kazakh].

Popov A.S. «Neobyknovennaia zhizn v nauke» Roberta Mertona [«An Extraordinary Life in Science» by Robert Merton] Izvestiia PGPU im. V.G. Belinskogo. 2011. No. 24. P. 49–54. [in Russian].

Radikov I., Leksútin IA. «Myagkaya sila» kak sovremennyy atribut velikoy derzhavy [«Soft power» as a modern attribute of a great power] // Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnyye otnosheniya, 2010. No. 2. P. 19-26. DOI: 10.20542/0131-2227 [in Russian].

Raynert E.S. (2011). Kak bogatyie strany stali bogatymi, i pochemu bednyye strany ostayutsya bednymi [How rich countries got rich and why poor countries stay poor], (Izd. dom Gos. un-ta Vysshey shkoly ekonomiki, Moscow, 384 p.), [in Russian].

Tóleýova K.Sh. Mádeni diplomatiya memlekettiń «jumsaq kúshi» retinde [Cultural diplomacy as a «soft power» of the state] Memlekettik basqarý jáne memlekettik qyzmet. Halyqaralyq gylymi-taldaý jýrnaly. 2017. No. 1 (60). P. 47-55. [in Kazakh].

Horowitz M. J. Stress response syndromes and their treatment. In L. Goldberger, S. Breznitz, Handbook of stress: Theoretical and clinical aspects. New York: Free Press, 1982. P. 711-732.

Tsvyk G.I. Kul'turnaya diplomatiya v sovremennykh mezhdunarodnykh otnosheniyakh (na primere Rossii i Kitaya) [Cultural diplomacy in modern international relations (on the example of Russia and China)] // Vestnik RUDN. Seriya: vseobshchaya istoriya. 2018. Vol.10. No. 2. P. 135–144. DOI: 10.22363/2312-8127-2018-10-2-135-144. [in Russian].

Encyclopedia Britannica. Mechanical and organic solidarity. <https://www.britannica.com>. accessed 19.03.2023).

Авторлар туралы мәлімет:

Нұрадин Гульхан Болатовна – философия ғылымдарының кандидаты, доцент (қауымдастырылған профессор), философия және саясаттану кафедрасы, М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Тараз, Қазақстан.

Омирзакова Динара Дүйсенбековна – аға оқытушы, философия және саясаттану кафедрасы, М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Тараз, Қазақстан.

Gulkhan Nuradin Bolatkyzy – Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Department of Philosophy and Political Science, M.Kh. Dulati Taraz Regional University, Taraz, Kazakhstan.

Omirzakova Dinara Duissenbekovna – Senior Lecturer, Department of Philosophy and Political Science, M.Kh. Dulati Taraz Regional University, Taraz, Kazakhstan.